

Զեռեալ օրը նորէն գորտը փեթակին առ-
ջըը կը տեսնէ : Ես անգամ աւելի հեռու տեղ մը
տանել կուտայ գորտը , երկու օրէն ետե կենդա-
նին արտերսէն և մարդագետններուն մէջէն մեզ-
ուանցին ճանախ գտեր էր : Ըն տտին վարժա-
սկար անձամբ գորտը կը տանի շատ մղաններով

մէկը տեղ մը կը մտնէ, զրեմէ ամբարանն ըսն եղած է որ կանխիկ անուանով իր ձեռագործին գնոյն վճարով ստակ կ'առնէ այն մարդէն որ իրեն գործելիք կուտայ. և յաճախ կը պատահի որ այն ստակը անողուն ծախքեր ընելով կը հաղցնէ. զրեմէ սխալէն առաջ այն կտակին կտորը որուն թէր իրեն յանձնուեցաւ: Հանդուրժեալն ատեն վարպետը որ գործողն կարօտ է և որ և իցէ միջոցներով դորձաւորը քովը պահել կը նայի. աղէկ զըռչուցնելով կը վարուի ստակն ուղելու, կամ կամայ կամայ զայն ձեռք ձգելու չափաւորութիւն մը գործածելով բանտարին դէմ: Թէ որ այն անձամբ չըզէ ալ: Վանդի գիտէ թէ ինչ գիւրու թեամբ ուրիշ գործարանատիրոջ մը քով ստակ պիտի գտնէ իրմէն փոխ առնողը որ անստակ իրեն համար աշխատելէ դադրի:

Ի՞նչ իրացնէ շատ գործաւորներ այս փերայի ըսյց ոչ առանց իրենց պարտքը շատ անգամ և և լեղծելու. կը հատուցանեն առաջին փոխ տուողին երկրորդի մը ստակով. և երկրորդին ալ երրորդին մը ստակով: Սակայն երրորդ վաճառականութեան դադարուն և գործարանի նկղութիւն մէկէն ի մէկ վճար գտն, ամէն կանխիկ ստակ կը դադրի գործարանատիրոջ կողմէն. ան ատեն ընտ. չվախճալով թէ իր գործաւորները ուրիշ տեղ բանելու կը հրապարակին, չէ թէ միայն ալ փոխ շտաբ. այլ նաեւ առաջները փոխ տուած մարդոց թոշակին վրայ անանկ չափաւորութիւններ կ'ընէ, որ մեծ նկղութեամբ կարող չըլլան ապրելու:

Գործաւորները կը տեսնեն իրտամբ իրենց չնորձուած կանխիկ ստակին մէջ երաշխաւորութիւն մ'որով գործ չառն չեղած ատեն չպիտի ճանրուին. բայց նախատես չեն ըլլաւ այն խիստ պոյճ մանկերուն որ ետքէն կրնան իրենց վրայ գրուիլ, ոչ ալ այն անպատեհութիւններուն որոնց ներքեւ պիտի իյնան:

Վասնիով գործարանատէրը կամ գործատանց զուլի եղողը որ իր թոշակին վրայ կանխիկ ստակ կուտայ, զիւրներ կարճանադրէ այն մտակնիկին մէջը ուր տեղ հաստատուած պայմանին համաձայն իր կարեւոր պէտքը պիտի հոգայ ըստ օրինաց:

Վանխիկ ստակ առնող գործաւորը վարպետի մը համար աշխատելէն դադրելու ատեն իր արձանագրութեան զիրն արձակուրդին հրամանը միայն իր պարտքը թէ ստակով, և թէ աշխատութեամբ հատուցանելէն ետեւ կրնայ պահանջել: Ուրեմն իր աղատութիւնը կը կորսնցնէ:

Բայց ենթացելով թէ իր արձանագրութեան

թիւնը և արձակուրդի հրամանագիրը իրեն տրուած կանխիկ ստակը հատուցանելէն յառաջ ձեռքը տրուած ալ ըլլայ, պարտքը նշանակուած կըլլայ անոր մէջ. ու խելքն ալ կը սովորեցնէ թէ այն գործաւորը որուն արձանագրութիւնը պարտքով լցուն է, շատ դժուարութեամբ ուրիշ աշխատաւորաց զուլի մը կը դտնէ որ ուզէ զիւրը հոգալ. վասն զի օրինաց պայմաններուն նայելով կը պարտաւորի գործաւորին թոշակին վրայ և մինչև պարտքէն ազատելը չափաւոր ստակ տալ յօգուտ առնի փոխ տուողին. և այն պարտքը որուն որ երաշխաւոր եղած է զիւրը դատ ստանի. անհաճոյական կանոնաց ներքեւ կը ձգէ:

Ուրիշ կը հասկցուի այս վիճակին բոլոր անտանխիւթիւնը այն ատենի վարպետին քով աշխատելու ստիպուած գործաւորին համար, որ շատ անգամ, պէտք է ըսել, անոր համար միայն գործաւորին կանխիկ ստակ կուտայ որպէս զի ետքը ձեռագործին զիւր բարձրանալու ատենը թոշակը չեւելցնելով գործաւորը քովը պահէ, կամ բանելու համար անոր անշահ ձեռագործ տայ, զոր ազատ գործաւոր մը չընդունիր:

Այստեղ գործարանատէրը այս գիտողութիւնը կը մերժեն. բայց շատ ստորին աշխատաւորաց զուլիներ, մանաւանդ անոնք որ գեռ երէկ բանէր ըլլալով, այսօր գործարանատէր անուն առած են, անխղճարար ան բանը կ'ընեն: Ուրիշ մէկ կողմանէ ճուշակներու մէկ շատ մեծ մասը իրենց գործածին վրայ կանխիկ ստակներ կը պահանջեն, և այն վարպետները որ անանկ բան մը չէին ուղիւր ընել, երբեմն կը հարկադրին յանձնառու ըլլալ:

Կարծեմ թէ Ուեն Լիան և մանաւանդ Սեն-Մարի-(-)-Մին քաղաքներէն ուրիշ տեղ այս կանխիկ ստակ տալը առհասարակ տեղի գտած չէ: Եւ վերջին տեղը խիստ պատուաւոր և լուսաւորեալ անձիք ինձ միտայն բարբառով խօսած են աս բանին վրայով թէ այն տեղին գործաւորներուն չքաւորութեանն ու բարոց ապականութեանն ազդու պատճառն այն է:

Եւ զիւրութիւնը որով գործաւոր մը կրնայ փոխ առնել և իր պարտքերը չառնել, զիւրը անկարգ կեանքի մը մէջ կը ձգեն. անխոհեմար կը վատնէ այն ստակը որ ետքէն հարկաւոր պիտի ըլլայ իրեն իր ընտանիքն հոգալու համար. ու թէ որ փախուտ տալով չազատի ասանկ վերջը չգալու վիճակէ մը, վճատութեան մէջ կ'իյնայ, և աօկա մոռնալու համար ալ խմելու կը զարնէ: Սկիզբ ալ տեսնուի զիւր սովորութիւն մը դարձած թոշակի

վրայով կանխիկ ստակ առնելու դէմ. դեռ վիշալութիւն տուող երեցած բանը, ինչպէս որ յիշեալ վերջին քաղաքին մէջ կայ, այն է որ այս քաղաքիս գործարանի մէջ աւուրչեքով բանող հասարակ մարդիկը որոնց կանխիկ բնաւ չեն վճարել, ջուշակներէն աւելի զգաստ, խնայող և աղէկ ձանքով վարուող են:

ԲԱՂԱԲԱԿԱՆ

ՀԵՌԱԳՐԱԼՈՐԳ

25 Յուլիս: Ենդղեյ գրամատուը (պանքա) իր գրամատուը (քօնտո) 0/0 ին երկուքի իջուցիւ է:

23 Յուլիս: Լիվընտ Հերալտի յատուկ հեռագրաւորէն կիմացուի թէ Հասարակաց խորհրդարանին մէջ 1 օրտ Սթանլի Ս. Ե. Սայլին պատմականելով ըսեր է թէ Պօմմօտոր Ուալզմէն Արեւելի կուր վերջանալէն ետեւ Վ. Պօլիս պիտի երթայ:

(Եւս հեռագրաւորէն կը հասկցուի Արեւելի ջուրերուն վրայ գտնուած Օսմանեան տորմիզը յիշեալ Ենդղեյի հրամանատարին յանձնուելու վրայով պտրտած խօսքը սուտ ըլլալը: Արեւելի թէ յիշեալ նաւապետին պաշտօն մը պիտի տրուի արքունի նաւարանին մէջը:)

24 Յուլիս: Եւս հեռագրաւորը կը ծանուցանէ թէ 1 օրտերուն խորհրդարանին մէջ ընտրական իրաւանց վրայով առաջարկուած օրինագիրը երկրորդ անգամ կարգացուի է:

Հասարակաց խորհրդարանին մէջ 1 օրտ Սթանլի յայտարարութիւն ըրած էր, Յուլիս 23 1 օմտայէն քաղուած հեռագրաւորին նայելով, թէ Արքատարի շղկնաւուն վարմունքը ազդաց իրաւանց օրէնքներուն հակառակ է:

Իսկ Լիվընտի Յուլիս 24 առած հեռագրաւորին մէջ կը տեսնուի թէ նոյն 1 օրտը նոյն խորհրդարանին մէջ այս նիւթին վրայ խօսք եղած անունը ըսած ըլլայ թէ Արքատին ալ, Օսմանեան ալքունի յոգնաւուն ալ Չերիկովթոյի մօտ ըրած փոքր նաւամարտին պատճառաւ պակասութեան մէջ գտնուելով, Ենդղեյ կառավարութիւնը այս գործոյս միջամտութիւն չպիտի ընէ:

Ետնց որուն արժան է հաւատք ընծայել, կամ որը խելքի մօտ է: Արեւելի թէ առաջինը: Վանդի Լիվընտ գրամանալի է իր դատաստանացը մէջ:

27 Յուլիս: Պերլինի լրագիրը կը ծանուցանէ թէ Պաղլիական կառավարութեան կողմէն

ուղեր վար իջնել: Օրին մեծագոյն մասը սեղանատանտակին տակի օտոյ վրան գրած փախմբին վրայ կը պատկէին ու մէկ տեղ կը խաղալին: Իտրէն այս շուրը հետո փարիզ րեքի և շատ տարիներ քովս պահեցի իբրեւ հաւատարմի և օրինակ իշխումով այն առանձնութեան ծամանակին: Կորնելիոսի 1820 թուականին այս շուրը, բայց ոչ առանց արտասուաց, Հուովոյ և Թերրաչիայի մէջ տեղի եղած Բոնիին ծախիներուն անուանները պտտած ատեն, Իսկ ինքն ողորմ մեծոյն: Առաւ քաղաքաւոր գործութիւն որուն կը պարտաւոր Վիտի մէջ յաջողութեամբ, Իտրերը իմ անուան հաշակուելը լսելով իր անշան կրօնիկին մէջ, դիտ տեսնել կուտ, և լացաւ դիտ տեսնելու ուրախութեան և շարք կրօնաւոր իմանալուն արտածութեան: Ինչո՞ք մարդկային սիրտ, որուն անհրաժեշտ է անգամ մը սիրտ բաներուն ուրախ, և որ մի և նոյն ցրէ արտասուք ունի կայսերութեան մը կորստեանը վրայ ալ, անբանի մը կորստեան վրայ ալ թափելու...

ԳՂՈՒՆ ԱԳ

Եւս հաղարար Ժամբուում մէջ ջերմանցին, կարագորին, լուսամուտին, տղային և շանը մէջ տեղը ասանկ փախուած նորէն կարգացի բոլոր գրական հուրթիւնները բաց ի այն բանատեղծներէն որովք մեզ յաղեցուցեր էին գարնան մէջ և անոնց օտանաւորներուն մէջը մեր հոգեհոծ աչքերը ան ասան միայն երկան կամ կարծ ոտքով խօսքի հանգիստ կորսնէին: Ինչո՞ք ներգործութիւն մէկ կանխահաս յազուրդի մը որ տղային հոգեւոր համար մարդկային մտածանց խիստ դուռնաւոր և անուշահոտ ծաղիկը կը թաւաւանէ: Բայց կարգացի նորէն բոլոր փիլիսոփաներուն, ճարտարաբաններուն և պատմագիրներուն գործերը իրենց լեզուով և զգալով մանաւանդ անոնք որ իրենց գործոցը մէջ կը միացնէին մտաց համարայ և և կարողութիւնները, պատմութիւնը, խօսքը, խորը

հոգածութիւնը, գործը, ծառը, բարդականը, կարգացի ուրիշներէն գերազանց Թուկիտիդէս և Տակիտոսը. անոնց ետեւէն ալ Մարսիլէի մէջ պետութեանց հրաւ. գութիւններուն վեհադէյն տեղեակ մարդը. անոր ետեւէն ալ Վիկտորը, այն քաջահիւն անուշ, որ ամէն բան կը պարտաւորէ, մարդուն, կին անեղողին, հայր եղբուն, բարեկամին անհասկանալի արտաւայնութիւնը մինչև Հռոմ մայր և աշխարհի աղետալից անցքերը, մինչև իր անձնական բարդին ողորմ յառաջանութեամբ Վիկտոր անանկ քաջիկ (սիւզիէ) իր նման է ուր այս բոլոր ջերքը կը դատուին ու կը պարզուին փիլիսոփայական և աստուածային յառախուծեան յոտովի մը վրայ, և ետքէն կը թողուն որ իր փեմ հոգին ճարտարաբանութեան, իմաստութեան, բարեպաշտութեան և ներդաշնակութեան ալ լիւրեմով հասի: Մինչև այս ատեն եւ Վիկտորը մեծ ու պարագ շատախօս իր կարծած է իր կարգ պարբերութիւններուն մէջ քիչ իմաստ պարտաւորեցնող, բայց խորաւոր է: Եւս իմ Գլխաւորութեան ետեւ հին արեւմտեան աստուածաբան է, ամէն լեզուաց ամենալին մէջ է. ճամբը կը կարծուի, վասն զի ծախարար զգետաւ սրտած է: Բայց վերջուր այն ծիւղանի, կը մնայ վեհ հոգի մը որ զգացած է ամէն բան, հասկացած է ամէն բան և ըրած է ամէն ինչ որ իր ժամանակը Հռոմէյի մէջ հասկցուելու, զգալու և ըսելու բան էր:

ԳՂՈՒՆ ԿԵ

Իսկ Տակիտոսին վրայ խօսելով, իրեն հաւոր ունեցած կրից հետ վիճելու փորձ անդամ չէ ընել: Եւ Տակիտոսը Թուկիտիդէսէն, այն պատմութեան Գիմնութեան ալ նախամեծար կը համարէ: Թուկիտիդէս ապրել է սիրտ բարեկամ աստուծէն աւելի կը պատմէ, Տակիտոս պատմաբան չէ, այլ մարդկային սեռին համառոտութիւն մը: Իր պատմութիւնը ազատ, առաքինի և զգացուն մար

դ ու մը սրտին մէջ գիպած ընդգիմահարութիւն մ'է: Եւս սարսափը որ իր գործերը կարգաւոր ատեն ծախարի վրայ կը տպուորէ, ոչ միայն մարթի սարսուռ է, ալ Հագույն սարսափ: Իր զգայունութիւնը սրտի շարժումներ տեսի է, զթութիւն է: Իրեն գառատանները վեճիկաբութիւնէն աւելի են, աղաքութիւն են: Իր սրտմտութիւնը բարեկամութեան աւելի է, առաքինութիւն է: Մարդ իր հոգին Տակիտոսին հագույն հետ կը շփուի և ինքզինքն անոր հետ աղապարութեան յանձնած կըլլայ: Կուզե՞մ որ մեզքը անհասին ընես քու դաւանելուդ: Կուզե՞մ որ անոնց երեւակայութեանը մէջ առաքինութեան սէր բարեկամ: Չաւանդե՞ր: Տակիտոսով անուշանել նայէ թէ որ դաւանելըք այս գարնանի մէջ զիւրապաններ չըլլան, գիտցի որ բնութիւնը քու դաւանելըք վատ և չարագործ ըրած է: Եւս ժողովուրդը որ Տակիտոսին գիրքը իրեն քաղաքական աւետարան ըրած է, ժողովուրդը առհասարակ եղած հասակէն աւելի պիտի մեծնայ: Եւս ժողովուրդը վերջապէս Եստուծոյ առջեւ մարդկային սեռին ողբալից դատերախաղը իր բոլոր մեծութեամբն ու վեհախոսութեամբը պիտի խաղայ: Իսկ ես այս գրագիրին կը պարտաւորեմ ոչ միայն մարմնայն բոլոր զգացումները, այլ և իմ գոյութեանս բոլոր մետաղական զգացմունքները: Ինքն է որ զգացմունքիս երկաթի պէտ ջուր տուաւ, Թէ որ երբեք մեր գեղջուկ ժամանակները անոր ժամանակին վրեժ և ողբալի չըլլանք առնէին, ու ես ալ արժանաւոր առթի մը արժանի գոհ մ'ըլլայի, մեռնելու ատենս պիտի ըսէի: Ի՞նչ կենացս և մահուանս պատիւը վարպետին հատուցէք, չէ թէ աշխարհին, վասն զի իմ վրաս ապրողն ալ մեռնողն ալ Տակիտոսն է:

